

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет біології, географії та екології

Кафедра географії та екології

ВИВЧЕННЯ ГЕОГРАФІЧНОГО ПОЛОЖЕННЯ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ГЕОГРАФІЇ

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконав: здобувачка 2 курсу 05-214М групи

Спеціальності 014 Середня освіта

Спеціалізації 014.07 Географія

Освітньо-професійної програми

«Середня освіта (Географія)»

Лозицька Руслана Вікторівна

Керівник д.геогр.н., професор Пилипенко І.О.

Рецензент Вчитель географії, спеціаліст

вищої категорії, старший вчитель

Херсонської гімназії № 3, Херсонської

міської ради Токолова Н. А.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕРИТОРІЯ В ГЕОГРАФІЇ ТА ЇЇ ВЛАСТИВОСТІ	6
РОЗДІЛ 2	17
ГЕОГРАФІЧНЕ ПОЛОЖЕННЯ ТА ЙОГО ТЕОРЕТИЧНЕ ТА ПРИКЛАДНЕ ЗНАЧЕННЯ	
РОЗДІЛ 3	28
ГЕОГРАФІЧНЕ ПОЛОЖЕННЯ ТА ЙОГО МІСЦЕ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ГЕОГРАФІЇ (10 КЛАС)	
ВИСНОВКИ	35
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	37

ВСТУП

Географічне положення як головна категорія географічних знань залишається важливою для шкільної та вищої географічної освіти. В сучасній географічній шкільній літературі домінують якісні характеристики географічного положення. Фактично, на сьогодні ми стикаємося з ситуацією, коли при характеристиці країн та регіонів України ми отримуємо таку оцінку географічного положення об'єкту вивчення як «вигідне», «дуже вигідне», «центральне» тощо. Ці якісні параметри нівелюють унікальність країн та регіонів в сприйнятті школярів та знижують привабливість географічної освіти [14].

Відзначимо, що якщо раніше географія збирала, систематизувала та надавала суспільству узагальнюючу комплексну інформацію про територіальні відмінності природи, населення та господарству різних регіонах, то зараз зростає попит на конструктивні, прикладні завдання географії.

Представлена робота демонструє прикладні рішення при дослідженні географічного положення та її матеріали допоможуть при викладанні тем шкільного курсу географії, пов'язаних з географічним положенням та його вивченням.

Незважаючи на сучасний цифровий економічний клімат і той факт, що віддалена робота зростає, географічне розташування все ще відіграє невід'ємну роль у світі бізнесу. Це впливає на маркетинг, допомагає налагодити відносини і це має величезний вплив на робочу силу. Якщо ви будете працювати в безпосередній близькості від постачальників, якими регулярно користуєтесь, ви прискорите час, необхідний для доставки ваших ресурсів. Це вплине на ваш оборот продажів - чим швидше ви отримаєте свої товари від постачальників, тим швидше ви зможете відправити їх своїм клієнтам [48].

Клієнти не хочуть докладати всіх зусиль, щоб знайти, а потім зв'язатися з вами - вони хочуть мати можливість з легкістю відвідати вас, перш ніж повернутися до повсякденного бізнесу без будь - якої суєти та клопоту. Тому обов'язково знайдіть місце, яке заохочує ваших клієнтів зайти і побачити вас, коли вони відчувають потребу в цьому [48].

Ці прикладні питання та потенціал їх вирішення географією, важливість окреслених питань в шкільному курсі географії зумовила вибір теми.

Мета роботи – дослідити особливості наукових погляди, підходів щодо географічного положення як наукової категорії та проаналізувати можливості їх застосування при вивченні шкільної географії .

Виходячи з формулювання мети, у роботі були сформовані наступні наукові **завдання**:

1. Провести суспільно-географічний аналіз місця категорії «географічне положення» в системі основних географічних категорій та базових понять;
2. Визначити теоретичне і прикладне значення категорії «географічне положення»;
3. Визначити можливості використання знань і методів дослідження географічного положення в шкільному курсі географії.

Об'єкт дослідження – географічне положення як категорія науки, прикладної діяльності та шкільного курсу географії.

Предмет дослідження – методи, прийоми і підходи вивчення географічного положення.

Методи дослідження. При реалізації завдань роботи було використано система методів дослідження: 1. Загальнонаукових – аналізу і синтезу, абстрактно-логічний; 2. Конкретно наукових географічних - статистичний, картографічний методи, порівняльно-географічний.

Практичне значення отриманих результатів. Запропоновані підходи щодо використання категорії «географічне положення» можуть бути використані при викладанні шкільного курсу географії в 10-му та 11-му класах загальної школи.

Структура роботи. Дипломна робота магістра складається з вступу, 3-х пов'язаних розділів, висновків та списку використаних літературних джерел (48 найменувань, у тому числі 3 – англійською мовою). Робота містить 41 сторінки основного тексту.

РОЗДІЛ 1. ТЕРИТОРІЯ В ГЕОГРАФІЇ ТА ЇЇ ВЛАСТИВОСТІ

Проблема розуміння території, місця, місцеположення або географічного положення залишається ключовою для географії. Так, згідно О.Г. Топчієва (2020) термін «територія» чи не найбільш поширений у сучасній географічній науці та практиці. Він змістовно достатньо близький до таких базових понять географії, як «земний простір», «земна поверхня», «географічний простір (геопростір)», в цілому «земля», частково – до «суші», «суходолу» (на противагу акваторії). Територія – просторовий базис життєдіяльності всього людства, його населення та розселення, будь - яких видів і форм, методів господарської діяльності та відпочинку, фізична «комора» всіх ресурсів виробництва. Разом з тим територія являє собою своєрідний, загальний і унікальний, незамінний ресурс життєдіяльності суспільства. З одного боку, територія містить всі інші ресурси: біосферні (природно - середовищні), що забезпечують збереження та функціонування біосфери; природні, що надають людству предмети і засоби праці; соціально - економічні і техногенні (штучний матеріальний світ, створений людиною); історико - культурні, що являють собою цивілізаційні надбання суспільства. Але територія – це і своєрідний ресурс розміщення (просторовий базис) всіх видів господарської діяльності та розселення населення, що має свої більші - менші ресурсні можливості, свою ємність. З розвитком суспільства дефіцит територій зростає і відповідно збільшується цінність територіальних ресурсів. І головне – територіальні ресурси незамінні [43].

Територія – невід’ємна складова всіх інших характеристик середовища життєдіяльності людини – природних, ресурсних, демографічних, економічних, соціальних, духовних, екологічних та ін. Соціальні функції території охоплюють всі аспекти життєдіяльності

населення: природно -середовищні; природно - ресурсні; техногенно - ресурсні; антропогенно –цивілізаційно - ресурсні; розселенські (екістичні); господарської діяльності (виробництва); духовної діяльності; функціональних зв'язків – трудових, побутових, економічних, культурних, екологічних [43].

У практичному та науковому визначенні потенціалу природного середовища значного поширення набули поняття «земля» і «територія». Вони мають помітні змістовно – функціональні відмінності і разом з тим можуть використовуватись як синоніми. Питання співвідношення та ординації цих понять розглядалися ще за часів становлення класичної політичної економії, але чіткого змістовного та функціонального розмежування не одержали до наших днів. Землю і територію розглядають як синоніми, якими позначають земну поверхню та її окремі ділянки. При цьому *земля* – це територія (суша) та акваторія (землі під водою), так само, як *територія* будь - якої адміністративної одиниці – це її землі, включаючи й водні поверхні (акваторії). У господарській практиці традиційно картографують території (разом з акваторіями), а інвентаризацію наявних земельних ресурсів здійснюють у формі земельного обліку та планів землекористувань. На картах крупного масштабу і планах землекористування територію показують за видами земельних угідь. Як бачимо, господарський облік земель і територій багато в чому поєднаний і взаємоузгоджений [40, 41].

Визначаються змістовні та функціональні відмінності цих двох понять, пам'ятаючи про їхнє значне перекриття та взаємозв'язок. Поняття *земля* за своїм змістом і функціями лишається недостатньо визначеним та багатоплановим. Землю розглядають як аналог ґрунтового покриву, і в цьому разі оперують її біологічною продуктивністю – родючістю ґрунтів. Землю, яка за своїм господарським спрямуванням використовується під будівництво (житлове, громадське, промислове, інженерно - технічне тощо),

оцінюють за її інженерно - геологічними властивостями, частково за місцеположенням. Біологічна продуктивність землі в цьому разі не врахована. Хоча з введенням державного земельного кадастру все частіше виникають ситуації, коли родючість землі розглядають як альтернативу (щодо економічних втрат) в разі її використання під забудову. На думку багатьох вчених, більш коректно користуватися поняттям «ґрунти», коли йдеться про біологічну продуктивність землі, і називати «територіями» ділянки землі, призначенні під забудову, а разом позначати їх як «землі» [42].

Щодо біологічної продуктивності та родючості землі розрізняють як мінімум дві ситуації. Землі, зайняті природними угіддями – лісами, чагарниками, луками, плавнями, слід оцінювати за їх біологічною продуктивністю, а землі сільськогосподарського використання – за їх родючістю, яка може бути природною (для неокультурених земель) та ефективною (за рахунок меліорацій та технологій).

Підкреслимо фундаментальну роль території у формуванні геопросторової неоднорідності природного середовища та формуванні його диференційованого використання для розселення населення та його господарської діяльності. У вітчизняній географії (Л.Г.Руденко, І.О.Горленко, 2010) територію визначають як складну організовану систему ресурсів, як системну цілісність з притаманними їй «від природи» властивостями, як простір взаємодії суспільства з природою. І дослідження інтегрального потенціалу території розглядають як актуальну проблему [35]. Територію визначають як об'єкт сучасної географічної науки, як інтегральний ресурс розвитку суспільства (за авторством Л.Г. Руденко, М.В. Багров, І.Г. Черваньов, 2012) [3].

Територію розглядають як природний капітал чи територіальний капітал. Наведемо відповідне визначення С.П. Сонька (2003 р.): «Територія визнана у суспільстві найбільш значущим фактором і водночас – найбільш нездоланим лімітом розвитку; території властиві

природні властивості, які в сукупності й системному поєднанні є природним капіталом, а в поєднанні з результатами економічної діяльності людини становлять інтегральний потенціал території» [38].

Останнім часом, в сучасній економічній науці також розробляється поняття територіального, просторового капіталу. Концепція територіального капіталу вважає, що однакові інвестиції в різних регіонах, на різноякісних територіях призведуть до відверто різних результатів, як на місцевому рівні, так і на рівні регіональному. Конкурентоспроможність, може бути досягнута завдяки особливостям, властивостям території, ефективності інфраструктури та послуг, які пропонуються, приносить користь всій місцевій та регіональній економіці. Просторовий капітал зумовлює можливість і обсяг отримання доходу на одиницю інвестиційних вкладень, отже, впливає на загальну конкурентоспроможність місця або місцяположення шляхом залучення інвестицій і кваліфікованих робітників. Так, наприклад, у число основних чинників, що формують матеріальні активи територіального капіталу міста, дослідники включають просторове розташування та організацію міста, економічні показники підприємств, економічну структуру, кліматичні умови та природні ресурси, людський капітал, інфраструктуру та містобудівні умови. Нематеріальні активи характеризуються як специфічний соціальний капітал, що дозволяє реалізувати конкурентну стратегію розвитку міста, включаючи взаємодію влади, бізнесу і суспільства, соціокультурні моделі конкуренції та бізнесу, а також соціальні мережі взаємодій, механізми перетікання знань в інноваційному кластері.

Отже, фактично територіальний капітал визначається як система територіальних ресурсів культурного, соціального, екологічного, економічного характеру, яка забезпечує сукупний потенціал регіонального розвитку. Загалом, сутність цієї концепції полягає у врахуванні потенціальних взаємодій між факторами різної генези. Недостатня кількість зосереджені на фактологічній перевірці зв'язків

між просторовим капіталом та економічним і соціальним зростанням, але в європейських країнах існує доробок аналізу територіального впливу, який демонструє генеральну роль ендогенних факторів (внутрішніх властивостей території) у трактуванні диференціації регіональних траєкторій зростання. З одного боку, організації та підприємства різних галузей мають специфічні, диференційовані вимоги до властивостей території. З іншого боку, одні й ті ж територіальні умови можуть як прискорювати розвиток конкретних галузей економіки так і гальмувати інших галузей.

Кадастрову оцінку земель розробляють за видами їх господарського використання : 1) як природних угідь; 2) як сільськогосподарських земель; 3) як земель населених пунктів. До введення державного земельного кадастру землі під забудову оцінювались лише за їх місцеположенням та інженерно - геологічними властивостями. В умовах кадастрової оцінки сільськогосподарських земель і природних угідь виникає потреба в економічній оцінці ділянок під забудову як земель, що мають певний потенціал біологічної продуктивності та родючості, і така оцінка повинна бути врахована як втрата земель, пов'язана із забудовою території.

На даний час в Україні перспективно розробляють лише два напрямки кадастрової оцінки земель у формі кадастру сільськогосподарських угідь та кадастру міських земель (земель населених пунктів) і міської нерухомості. Кадастрова оцінка сучасних природних угідь розроблена лише для лісових земель за формою лісового кадастру. Проблема сучасної кадастрової оцінки території поки що перебуває у стадії розробки. Слід гадати, що розпочаті з 2000 р. роботи по плануванню територій України (Генеральна схема планування території України затверджена Законом України у 2002 р.), її регіонів та адміністративно - територіальних одиниць значно прискорюють та

активізують розробку нової й актуальної проблеми сьогодення у вигляді кадастрової оцінки територій.

Територія у широкому розумінні слова – це земна поверхня, земний простір у формі площини – двовимірний географічний простір (геопростір). Зауважимо, що навіть у гірських районах територію інвентаризують за її площею, тобто як поверхню. За Н.Ф. Реймерсом (1990 р.), територія – частина поверхні суші з притаманними їй природними та антропогенними властивостями та утвореннями. Територію характеризують за її географічним положенням, протяжністю (площею), ресурсним потенціалом, рівнем господарського освоєння. Вже тут, на загальному рівні визначають територію дещо по-різному: 1) як земний простір – частину земної поверхні, в межах якої суходіл поєднується з водними об'єктами (річками, озерами, водосховищами та ін.); 2) як власне суходільну частину земної поверхні, що протиставлена акваторії – водній поверхні. У вітчизняному землеустрої традиційно представлений перший підхід: територія – ділянка земної поверхні, що включає і суходіл, і внутрішні водні об'єкти [34].

У методологічному аспекті територія – геопросторовий базис життєдіяльності людства. Вона зосереджує і містить на кожній власній конкретній ділянці всі компоненти (або майже всі) природного середовища та їх типові та особливі просторові поєднання – природні територіальні комплекси (ландшафти). Територія – місце локалізації всіх або більшості різновидів природних ресурсів, включаючи, перед усім, земельні ресурси. Територія – фізичний простір для населення та розселення населення та розміщення всіх видів господарської діяльності. Всі компонентні та галузеві характеристики с навколишнього середовища (у широкому сенсі) – природно-ресурсні, виробничі, соціально-демографічні мають свою обов'язкову зорієнтовану прив'язку до простору, певної території, до конкретних місцеположень, місць, ареалів та зон. Такі характеристики можуть бути запроваджені й

застосовані тільки співставно з їх територіальним розміщенням та локалізацією. Поза територією вони не існують. Перша і головна функція поняття «територія» – геопросторова прив'язка географічних об'єктів і характеристик в плані їх локалізації, розміщення та територіальних поєднань (геокомплексів) [42].

В географічних дослідженнях території присутні типові і унікальні численні та різноманітні характеристики, першими серед яких завжди є географічне положення або місцеположення (місце), природно-ресурсний потенціал території, її морфологія та площинні характеристики (величина, площа), а також рівень і ступінь господарського освоєння території.

Ресурсний потенціал місця – це його спроможність бути точкою чи ареалом розміщення певного географічного об'єкту, його територіальної прив'язки, локації. Так само місце забезпечує розміщення і територіальну прив'язку будь-якого виду економічної діяльності. Чи не найбільш складним для оцінки території є поняття місце (місцеположення, географічне положення) та його ресурсні характеристики – потенціал місця (місце-положення), ресурс місцеположення (місця) [39].

Географічне положення (місцеположення) території визначають як поле взаємодії різних видів ресурсів, але таке бачення багато в чому обмежене і недостатньо конструктивне. Територія як земний простір зосереджує певні види природних і соціально - економічних ресурсів, поєднання яких дійсно залежить від її географічного положення. Але характеристика місцеположення має свої предметні нюанси: це відношення місця (точки, ареалу) до всієї сукупності інших місць, яке породжує свою ієрархію відношень місцеположень, безвідносно до будь-яких змістовних характеристик точок і ареалів, у т.ч. і ресурсних. Ієрархія місцеположень породжує так званий позиційний принцип (за Б.Б. Родоманом) або позиційний потенціал місць [30]. Одні й ті ж самі

географічні об'єкти матимуть різні умови свого функціонування та розвитку залежно від їх «позиції», від їхнього потенціалу місцеположення. Ще раз підкреслимо, що такий потенціал не має безпосереднього відношення до ресурсних характеристик території. Як приклад згадаймо російський Петербург, який був закладений, за висловом А. Воєйкова, в «економічній пустелі», орієнтуючись виключно на потенціал місця.

У географічній методології місце – це точка на земній поверхні, яку займає даний географічний об'єкт. Відразу зауважимо, географічні масштаби дозволяють редукувати цей підхід від точок на ареали, регіони, країни: і ареали, і регіони, і країни займають на земній поверхні своє «місце». Свого часу А. Мінц і В. Преображенський (1972) переконливо показали глибинні й фундаментальні характеристики місць і місцеположень, їх різноманітність для функціонування географічних об'єктів. Було розроблено важливе поняття «функція місця», за яким різні місця більшою чи меншою мірою можуть виконувати різні соціально – економічні запити і формувати для точки (ареалу та ін.) свою функцію місця. Такий підхід став класичним [31].

Кожний географічний об'єкт займає своє місце (місцеположення) на земній поверхні, яке становить його «географічну адресу». Місце (місцеположення) визначає специфічні властивості об'єкту, його функції, формує потенціал місцеположення щодо його можливої участі у зв'язках і відношеннях з іншими географічними об'єктами. Будь - яка точка на земній поверхні розглядається в географії як місце (місцеположення), в якому поєднані у своєрідній комбінації різноманітні компонентні характеристики географічного середовища і яке займає свою позицію серед інших точок – місць близьких і далеких, взаємодія з якими для нього істотна. Відтак можна говорити про різний потенціал місць (місцеположень), про ресурси місцеположення. Згадаємо, що місцеположення – важлива складова рентних відношень. Але

диференційна рента місцеположення традиційно застосовується для природних ресурсів, що їх використовують у господарстві. А ресурс місцеположення в методологічному аспекті – це інтегральна характеристика кращого - гіршого потенціалу території по відношенню до фактичного (чи можливого) поєднання всіх видів і форм його господарського використання. Географічні масштаби дозволяють концепцію місця (місцеположення) поширювати і на точки, і на ареали, і на країни [26].

Разом з тим лишається не розробленим ресурсне представлення місць та місцеположень. Як було показано, місця мають різний потенціал щодо реалізації тих чи інших соціально - економічних функцій. Необхідне методологічне обґрунтування характеристики такого потенціалу та його ресурсної оцінки. Схематично будемо розрізняти два питання: 1) які види соціально - економічних функцій спроможне виконувати дане місце; які з них можуть бути найбільш перспективними; яке поєднання (комбінація) господарських функцій у даній точці буде найбільш ефективним; 2) позиційні властивості місць і місцеположень, їхнє положення у системі інших місць дають змогу кількісно представити і оцінити переваги й недоліки кожного з них.

Таким чином, ресурсна характеристика місць, потенціал місцеположень визначається поєднаними якісними оцінками головних функцій – видів господарської діяльності, та порівняльними показниками більшої - меншої придатності даного місця для використання тих чи інших функцій. Якісна оцінка ресурсу місця (місцеположення) представлена переліком пріоритетних соціально – економічних функцій та їх ефективного поєднання для даного місця – точки чи ареалу. Кількісна оцінка ресурсу місцеположення представлена показниками більшої - меншої сприятливості даного місця для різних соціально - економічних функцій зокрема, це можуть бути бальні оцінки чи вагові коефіцієнти [5, 8, 11, 19, 24, 41, 45].

Друга важлива характеристика території – її ресурсний потенціал. Йдеться про комплексну характеристику забезпеченості територій ресурсами – природними, демографічно - трудовими, соціальними, інфраструктурними, економічними. Ще раз наголосимо, що всі ресурсні характеристики території можуть бути використані лише співставно з її географічним положенням та конкретними місцями – точками, ареалами, регіонами [44].

Конкретну територію обов'язково розглядають і за її розміром, площею, і за просторовим (територіальним) потенціалом, за більшою – меншою ємністю даної ділянки щодо розміщення населення та різних видів господарської діяльності. Розселення населення та різні галузі виробництва представляють певні вимоги щодо природно – ресурсних та соціально – економічних умов середовища, і такі обмеження потребують спеціальних оцінок. Разом з тим всі вони потребують певних площ, певних територій. У такому аспекті територія – це самостійний і оригінальний (відмінний від інших) природний ресурс, який ми називаємо геопросторовим ресурсом, що визначає розселенсько - господарську ємність території. Розселення населення і всі види господарської діяльності потребують відповідних оцінок щодо ємності даної території. Зрозуміло, що поряд з компонентно - галузевою ємністю території існує її комплексна, інтегральна оцінка. Інтегральну ємність території обчислюють для найбільш перспективного (оптимального) комплексу головних видів економічної діяльності та відповідної кількості населення. Критерії для визначення галузевої та інтегральної ємності території можуть бути різними – соціально - економічними, еколого - економічними, планувальними тощо [23].

Таким чином, третя складова, що визначає ресурсний потенціал території, – ємність території. Ємність території залежить від її величини, розмірів. Але не існує «ємності» взагалі, безвідносно до видів господарського використання території. Ємність – це похідна від

співставного аналізу наявної території, з одного боку, та потреб у площах для того чи іншого виду економічної діяльності та розселення населення – з другого. Опосередковано у визначенні ємності території задіяні також ресурсний потенціал і місцеположення. Як вже зазначалося, місце і наявний природно - ресурсний потенціал території визначають її соціально - економічні функції, для яких і обчислюють врешті - решт ємність території. Як було показано, поєднаний аналіз місцеположень і природно - ресурсного потенціалу території дає можливість визначити її головні соціально - економічні функції, а співставна оцінка запитів окремих видів діяльності (функцій) та наявних площ визначає ємність території – *галузеву* (для різних видів економічної діяльності та *комплексну (інтегральну)* для всього господарського комплексу в цілому. Для інтегрованих оцінок ємності території, зокрема можна скористатись лімітами (максимальними і мінімальними) території для головних секторів і галузей та для розселення населення [23].

Ємність території залежить не лише від її розмірів та ресурсних характеристик. Лімітуючим чинником щодо її потенціалу для додаткового розселення населення та розміщення різних видів економічної діяльності виступає рівень господарського освоєння території. Зокрема, у Генеральній схемі планування території України виділенні зони найбільш інтенсивного господарського використання, які не тільки не допускають подальшого освоєння, але й потребують розвантаження – і розселенського (обмеження житлової забудови), і економічного (обмеження зростання певних видів господарської діяльності).

РОЗДІЛ 2

ГЕОГРАФІЧНЕ ПОЛОЖЕННЯ ТА ЙОГО ТЕОРЕТИЧНЕ ТА ПРИКЛАДНЕ ЗНАЧЕННЯ

Узагальнимо зміст і функції «території» як фундаментального поняття географічної науки наступними положеннями.

1. У методологічному аспекті територія – геопросторовий базис життєдіяльності людства. Вона, територія, містить і зосереджує на кожній власній конкретній ділянці земної поверхні всі компоненти природного середовища та їх просторове поєднання (ландшафти), а також населення, виробничу і соціальну інфраструктуру (штучний матеріальний світ) [13].
2. Територія поєднує локалізацію природних умов і природних ресурсів, з одного боку, та розселення населення і розміщення всіх видів господарської і духовної діяльності людей – з другого.
3. Територія поєднує та інтегрує всі компонентні геосфери і формує інтегральну геосферу – ландшафтну оболонку Землі.
4. Будь - яка компонентно - галузева характеристика ландшафтної оболонки – природно - ресурсна, соціально - демографічна, виробнича (економічна), соціокультурна, просторово зкоординована і має свою обов'язкову прив'язку до території, займає певне місце (місцеположення) чи ареал [33].
5. Характеристики природних і соціально - економічних умов і ресурсів можуть бути розроблені та використані тільки співставно з їх просторовим розміщенням, з територіальною прив'язкою. Поза територією вони не існують [15].
6. Територія як унікальний, всезагальний і незамінний ресурс потребує багатоаспектної і комплексної оцінки, головними складовими якої є: а) ресурсний потенціал місця (місцеположення) території; б) потенціал природних (у т. ч. земельних) і соціально - економічних ресурсів

території; в) ємність території для розселення населення та головних видів господарської діяльності, яку визначають її розміри (площа) та ресурсний потенціал; г) рівень господарського освоєння території, що визначає можливості її подальшого використання для розселення та соціально - економічного розвитку.

7. Територія – це ресурс з поліфункціональним використанням. Обмеженість територій породжує проблему просторового накладання різних видів господарської діяльності, які можуть мати між собою різну територіальну сумісність. Як показує практичний досвід, більша частина різновидів використання території є просторово сумісною, а менша – несумісною.

8. Використання територіальних ресурсів багаторівневе, як багаторівнева організація суспільства. І кожен рівень життєдіяльності суспільства повинен мати свої показники і критерії оцінки господарського використання території.

9. Територія як ресурс повинна одержати свою кадастрову оцінку і стати обов'язковою складовою державного і географічних регіональних кадастрів різноманітних природних умов і природних ресурсів [33].

Вітчизняні географи дослідження інтегрального потенціалу території позначають серед пріоритетних завдань географічної науки. Склалася парадоксальна ситуація: територія являє собою одну з базових і фундаментальних категорій географічної науки. Цим поняттям користуються з часів зародження географії. Тим не менш «територія» лишається вкрай недостатньо розробленим поняттям. Зберігається значний змістовний різнобій у всій понятійно - концептуальній системі, пов'язаній з використанням терміну «територія». Територію розглядають як всезагальний і специфічний ресурс, але вона практично не включена до офіційних переліків природних ресурсів і ще не має відповідних кадастрових економічних оцінок [].

Фундаментальність категорії «територія» засвідчує активізація і посилення територіального управління у багатьох країнах світу, зокрема у ЄС. Останнім часом принципи регіональної політики та територіального планування та управління постійно обговорюються і розробляються у країнах ЄС, наголошується їх наукова і прикладна новизна за такими напрямками:

- 1) територіальне управління аналізує просторову динаміку, прогнозує її та розробляє засоби керування територіальними процесами;
- 2) територіальне управління фактично здійснює та проводить оцінку впливу територіальних умов і чинників формування потенціалу розвитку місць;
- 3) територіальне управління у контексті регіоналізації визначає межі політичного впливу.

Незважаючи на сучасний цифровий клімат і той факт, що віддалена робота зростає, географічне розташування все ще відіграє невід'ємну роль у світі бізнесу. Це впливає на маркетинг, допомагає налагодити відносини і це має величезний вплив на робочу силу.

Розташування все ще має значення в бізнесі з кількох причин, головні з яких відзначено нижче [46].

Гарне місце розташування може покращити імідж бренду.

Географічне розташування та імідж бренду йдуть рука об руку. Якщо ви вирішите перейти до місця, яке є синонімом вашої галузі чи світу бізнесу в цілому, ваша компанія миттєво буде визнана такою, що володіє певним авторитетом.

Якщо ви працюєте у фінансовій індустрії або просто хочете пов'язати свій бізнес з культурою високого зростання, вам варто подумати про переїзд до ділового центру міста ведення бізнесу. Це змінить уявлення про ваш бізнес і надасть йому справжню печатку схвалення, необхідну для залучення великого обсягу трафіку клієнтів.

Зручний доступ до постачальників є перевагою. Якщо ви будете працювати в безпосередній близькості від постачальників, якими регулярно користуєтесь, ви прискорите час, необхідний для доставки ваших ресурсів. Це вплине на ваш оборот продажів — чим швидше ви отримаєте свої товари від постачальників, тим швидше ви зможете відправити їх своїм клієнтам.

Розташування може вплинути на процес найму. Місцезнаходження, з якого ви працюєте, або заохотить потенційних співробітників подавати заявки на вакансії, або відштовхне їх та надішле бігти на пагорби (тобто компанія, яка розташована у набагато більш підходящому місці). Якщо ви бажаєте заохочувати подання заяв від кандидатів, вам потрібно переконатися, що ваше місцезнаходження:

Легко дістатися за допомогою зв'язків громадського транспорту (люди не захочуть їхати двома -трьома автобусами, щоб доїхати до вашого місцезнаходження щоранку)

Розташований недалеко від безкоштовних паркувальних місць (бажано, ви повинні знайти місце, де є стандартна парковка на території, тому що люди точно не захочуть платити зайві гроші щоденно лише за рахунок паркування власного авто). Оточений зручностями, які забезпечать деяку перепочинку працівникам під час обідньої перерви (кав'ярні, кафе, ресторани, паби тощо)

Місцезнаходження може збентежити клієнтів. Якщо потенційний клієнт вважає, що ваше місцезнаходження важко знайти, вам буде важко зібрати з них будь-який звичай. Це насправді так просто.

Клієнти не хочуть докладати всіх зусиль, щоб знайти, а потім зв'язатися з вами - вони хочуть мати можливість з легкістю відвідати вас, перш ніж повернутися до повсякденного бізнесу без будь-якої суєти та клопоту. Тому обов'язково знайдіть місце, яке заохочує ваших клієнтів зайти і побачити вас, коли вони відчують потребу в цьому [47].

Незважаючи на зростання населення та економіки за останні 50 років, світ ніколи не відчував себе меншим. Поява Інтернету, бізнес-моделей, заснованих на платформах, постійне зростання багатонаціональних організацій, серед іншого, розширили здатність фірм поєднувати економічну діяльність між країнами та регіонами більше, ніж будь-коли раніше. Наприклад, Uber може працювати в країнах і домінувати на місцевих ринках перевезень практично без фізичної присутності або місцевої інфраструктури. Багатонаціональні організації можуть розташовувати свої штаб-квартири для цілей оподаткування в юрисдикціях, які можуть мати мало зв'язку з тим, де вони наймають працівників, розробляють технології чи здійснюють продажі. Інтернет дозволив коаліціям інтересів, які ускладнюють національні уряди реагувати на такі питання, як глобальна зміна клімату, системна нерівність доходів та розбіжності у прагненні до ліберальних демократичних свобод.

У центрі інтересу - те, як стратегії фірм формують регіональну політику та економічний розвиток, і навпаки. Незважаючи на те, що вони мають багато спільного, дві галузі - економічної географії та стратегічного управління розвивалися паралельно протягом останніх 50 років. Наприклад, обидві галузі дуже уважно ставляться до питання конкурентної переваги протягом десятиліть, а особливо до факторів конкурентної переваги у розумінні з точки зору розширення економічного виробництва, ефективності та результатів з доданою вартістю, пов'язаних з інноваціями. Подібним чином, обидві галузі теоретизували природу цієї діяльності у просторовому відношенні. Рішення щодо розміщення багатонаціональних компаній є спільними як для вчених зі стратегування, так і для географії.

Цим ми прагнемо збагатити розуміння основних явищ економічного виробництва у нашому все більш глобалізованому світі. Не можна не відзначити, що певна наука прагнула зв'язати обидві галузі.

Наприклад, важливість географічних кластерів у стратегічних рішеннях щодо розташування фірм, була підхоплена обома сферами. Більше того, роль просторових сил у конкурентній перевазі стала постійною темою, як-от важливість роботи фірми для локальної впровадженості та роль потоків інформації та знань як стимулюючих факторів інтернаціоналізації у дії. Зовсім недавно обидві галузі охопили динамічний поворот, зосереджуючись на тому, як конкурентна перевага є процесним явищем, яке розвивається та змінюється з часом.

Вченими проаналізували документи з точки зору того, як вони вирішували три питання: (1) географічна одиниця аналізу, що керує збором даних; (2) економічний результат інтересу; і (3) пояснювальні змінні. Цей процес розкрив три загальні теми, які служать важливими маяками для майбутньої роботи на перетині стратегічного управління та економічної географії.

Першою темою, яку слід висвітлити в географічних дослідженнях, є поява субнаціональної географічної одиниці як дедалі важливішої галузі досліджень. Це значний внесок у літературу з питань стратегічного менеджменту, де ці географічні відмінності часто відводяться на другий план порівняно з відмінностями національного рівня. У цьому спеціальному питанні міста приділяють значну увагу науковцям зі стратегічного менеджменту. Асмуссен та ін. (2019), наприклад, зосереджуються на «глобальному місті», націлюючись на рівень аналізу муніципалітету у своїй роботі в Данії. Це дозволяє їм вивчити 93 данські муніципалітети в період з 2007 по 2016 рік. Інші дослідження з точки зору економічної географії також пропонують нові способи концептуалізації регіонів, які мають потенціал для подальшого розвитку стратегічних наук у майбутньому. Наприклад, цікавляться «кластерами», які вони визначають з точки зору концентрації людського капіталу, переважних погодних і транспортних систем у географічній зоні. Звертають увагу на податкові гавані та офшорні фінансові центри

як важливі місця для глобальних економічних мереж. Вивчають міста-подібні на регіони на основі промислового виробництва даних та стандартів. Цікаво, що вони зосереджені на тому, як нормативно-правові акти та професійна практика пов'язують учасників разом і можуть бути географічно зосереджені. Нарешті, інші дослідження зосереджені на субнаціональних регіонах і провінціях [46].

Інші дослідження застосовують кількісну методологію щодо різних результатів на рівні фірм.

Куди йти далі на перетині стратегічного управління та економічної географії? Світова економіка продовжує розвиватися. Географія залишатиметься центральним у тому, як фірми впроваджують свої стратегії, але природа географії зміниться, оскільки технології трансформують відносини між учасниками, організаціями та технологіями. Більше того, радикальне втручання нової технології в основні питання, наприклад, де виконується робота, з ким і з якою метою, породжує фундаментальні етичні питання, в яких міські та національні юрисдикції стикаються з складними питаннями. Це не тільки питання того, як оподатковувати багатонаціональні підприємства, а й як ставитися до зростаючого втручання штучного інтелекту у збільшення або витіснення самої роботи. Наприклад, Transport for London відмовився надати Uber нову ліцензію в місті в листопаді 2019 року через появу непідтверджених осіб, які виконують роботу [46].

Географічне положення міст та регіонів – обов'язкова їх географічна характеристика, яка звичайно має свої традиційні якісні оцінки за кількісною перцепційною шкалою «вигідне-невигідне». Як вже ми відзначали, для кожного регіону знаходять визначену «вигідність географічного положення», а оприлюднених кількісних оцінок, більш об'єктивних, географічного положення міст, регіонів і територій фактично немає. Методологічні засади та принципи кількісного аналізу місць (місцеположень) застосовують та

поширюються на географічні об'єкти різних типів і на різні ієрархічні рівні територіальної організації суспільства. Географи давно і традиційно досліджують положення географічних об'єктів різних видів, а саме; природно-ресурсне, природно-географічне, транспортно-комунікаційне, геополітичне, розселенське, гео економічне, етнокультурне тощо. Разом з тим, географічне положення об'єктів дослідження аналізують на різних ієрархічних рівнях територіальної організації суспільства, таких як мікро-, мезо-, макрогеографічне положення об'єкта (міста, регіону, поселення) [21].

На регіональному рівні головні напрями аналізу та вивчення географічного положення визначають наступні [46].

1. Географічне положення регіону у системі національної транспортно-комунікаційній мережі та у системі ієрархічно рівних регіонів України. Цей напрям має на виконув завдання надати оцінку і аналіз транспортно-географічного положення регіонів.

2. Суспільно-географічне положення регіонів за їх роллю у глобальних та міжрегіональних транспортно-логістичних структурах, міжнародних транспортних коридорах (МТК), пан'європейських транспортних зонах. Такий аналіз визначає міжрегіональне транспортно-логістичне положення регіонів.

3. Суспільно-географічного положення регіонів за їх роллю у міжнародному транзиті, і перш за все, у транзиті енергоносіїв. Так визначається гео економічне транзитно-географічне положення регіонів.

4. Суспільно-географічного положення регіонів за їх роллю у зовнішньоекономічній діяльності (євро регіони, регіональні інтеграції тощо) – гео економічне та геополітичне положення регіонів.

Загальна географічна характеристика будь-якого об'єкту географічного дослідження завжди повинна розпочинатися із загальних відомостей про нього. Найважливішою «фірмовою» географічною ознакою є його географічне положення або місцеположення. Важливість

географічного положення об'єкта в цілому не викликає сумнівів та в сучасній шкільній програмі йому приділяється багато уваги. Засновник районної школи суспільної географії Микола Баранський в своїй відомій статті «Економіко – географічне положення», яка опублікована у 1929 році наводив тривалі позитивні приклади впливу економіко-географічного, як на розвиток давніх історичних міст, таких як Карфаген та його географічне продовження Туніс, так і великих ареалів-країн, таких як Урал та Швеція [36].

Наукова еволюція об'єктів та самої економічної географії в спочатку соціально – економічну, а зараз вже у суспільну географію, трансформувала і сам термін «географічне положення», який пройшов шлях від «положення відносно інших місць, пунктів та ареалів» за Баранським М.М., 1929 до категорії «суспільно – географічного положення» (М.Д. Пістун, 1995, О.Г. Топчієв, 2001) [29].

Олександр Топчієв так характеризує суспільно-географічне положення як категорію: «Це - відношення (сума або інтеграл просторових відношень) даного географічного об'єкту до всіх інших – природних, соціально – демографічних, економічних, політичних, культурних, які впливають чи можуть потенційно впливати на його розвиток».

Зміна та розширення власне предмета вивчення суспільної географії детермінує використання категорії «суспільно-географічне положення». Фактично, ця наукова категорія застосовується переважно як важливий чинник або фактор територіальної організації суспільства, як унікальний регіональний ресурс.

Узагальнюючи, кількісне і фактологічне розуміння та сприйняття категорії «суспільно-географічне положення» як інструменту загальнонауковго підходу до пізнання об'єктів різної суспільно-географічної якості, дає підґрунтя для переходу до оцінки складніших і вузьких категорій суспільної географії.

Традиційно, суспільно-географічне положення класифікують за певними видами й типами позиційного положення(рис.2.1).

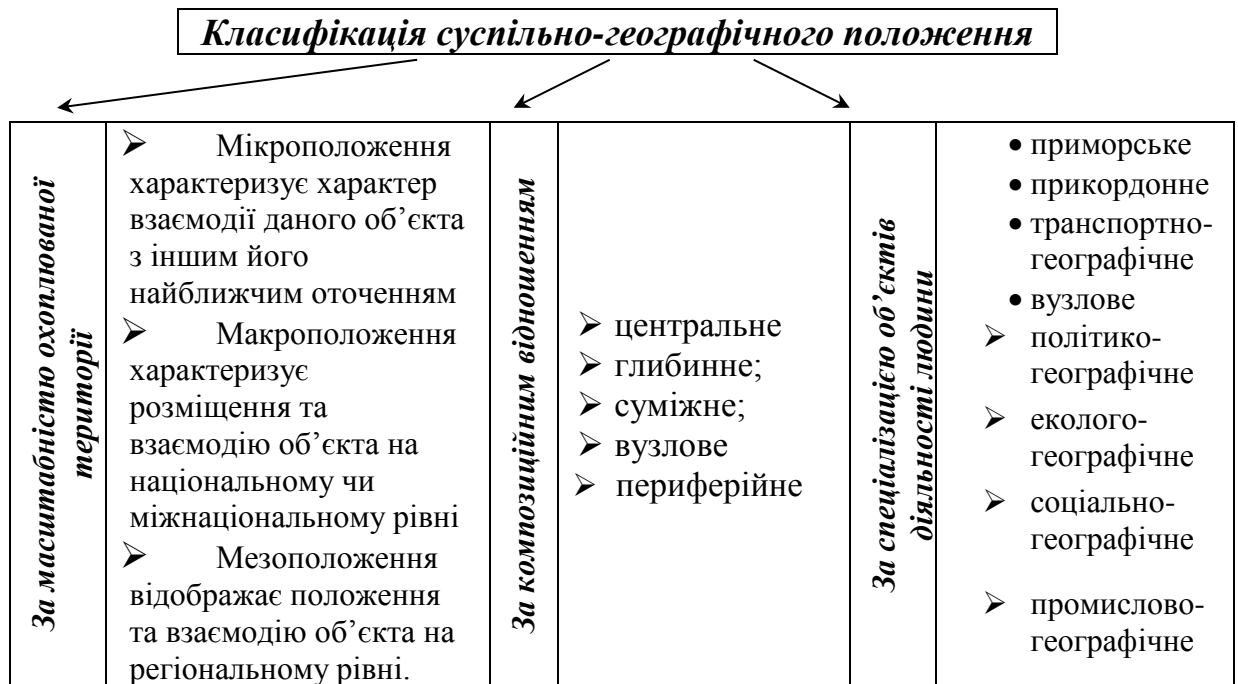

Рис. 2.1 Класифікація суспільно-географічного положення

Характеристика суспільно-географічного положення за визначеними позиційними типами і видами дозволяє всесторонньо охарактеризувати просторове відношення території до оточуючих об'єктів. Так, суспільно-географічне положення Херсонської області за масштабом можна охарактеризувати наступним чином: суспільно-географічне макроположення – на півдні України; суспільно-географічне мезоположення – на північному сході Південного економічного району. В той же час, композитне суспільно-географічне положення Херсонської області визначається наступним чином: транспортно-географічне положення є дуже вигідним, положення - приморське, загалом можна говорити о вигідності транспортно-географічного положення в цілому периферійного регіону України

Як вже зазначалося вище, якісна оцінка, як правило, не викликає серйозних труднощів при характеристиці географічного положення і визначається за простою, часто перцепційною шкалою якісних параметрів, на кшталт : «надзвичайно вигідно», «невигідне», «сприяє розвитку ...», «дуже вигідно», «відносно вигідно» [21].

Вочевидь, що подібна характеристика суспільно-географічного положення перш за все стосується певних різновидів людської діяльності та способів життя. Крім того, така якісна оцінка може і змінюватися в часі, і, як демонструє історія, доволі швидко. Так, особисті селянські господарства, як правило, в своїй виробничій діяльності на споживача середніх та великих міст, тому, апріорі економічно привабливе положення мали села, що розташовані в зоні субурбанізації, в межах годинної транспортної доступності.

Варіативність, нечіткість та суб'єктивність якісної характеристики суспільно-географічного положення стимулює розробку, пошуки та запровадження кількісних методів подібної оцінки та її інтерпретації.

РОЗДІЛ 3

ГЕОГРАФІЧНЕ ПОЛОЖЕННЯ ТА ЙОГО МІСЦЕ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ГЕОГРАФІЇ (10 КЛАС)

Географічне положення як головна категорія географічних знань залишається важливою для шкільної та вищої географічної освіти. В сучасній географічній шкільній літературі домінують якісні характеристики географічного положення. Фактично, на сьогодні ми стикаємося з ситуацією, коли при характеристиці країн та регіонів України ми отримуємо таку оцінку географічного положення об'єкту вивчення як «вигідне», «дуже вигідне», «центральне» тощо. Ці якісні параметри нівелюють унікальність країн та регіонів в сприйнятті школярів та знижують привабливість географічної освіти.

Існуючі підходи до кількісних способів оцінка географічного положення значною мірою можуть бути засвоєні і в процесі вивчення географії шкільного курсу [8, 15, 27, 28, 32]. В сучасній географії, українській зокрема, накопичено суттєвий досвід щодо оцінці географічного положення. Цікавим та доступним для школярів є використання кількісних методів оцінці положення об'єктів [37].

Визначний персональний вплив на розвиток досліджень, присвячених розміщенню та місцеположенню як суспільного чинника та його суттєвий вплив на розвиток країни та її окремих регіонів внесли німецькі вчені, представники так званої теорії «штандарту». Перважна більшість з положень цієї теорії не втрачають актуальності і в наші дні. Так, визначний американський географ Бунге говорив про географію як про «науку про містя» [2].

В колишньому СРСР домінуюче положення в географії займала районна школа економічної географії, лідер і засновник якої – Микола Баранський вважав географічне положення «фірмовою ознакою» [5] географічних об'єктів дослідження та опису суспільної географії.

Фактично, саме з характеристики географічного положення розпочинається характеристика географічних об'єктів, стран та регіонів, які розглядаються в курсі географії 10-го класу (рівень стандарт).

Вдосконалюючи роль і місце категорії «географічне положення» в системі географічних знань, Топчієв О.Г. [43] запровадив такі важливі аксіоми географічного дослідження:

кожен з об'єктів географічного дослідження характеризується унікальним положенням на земній поверхні, яке називають «місце» або «місцеположенням»;

географи досліджують місце та географічне положення та надають кваліфіковану якісну та кількісну характеристику цим категоріям;

географія як наука досліджує існуючу множину об'єктів і процесів в ландшафтній олонці та їх взаємодію між собою через функції місця, сформованого параметрами географічного положення [43].

Відомий географ Родман Б.Б. визначив наявність залежності базових властивостей об'єктів та їх місцезнаходженням. Він назвав встановлені залежності «позиційним принципом», який характеризується географами як залежності об'єктів дослідження від характеристик і параметрів місцезнаходження [39].

В географії давно розроблені, вдосконалені методи кількісної оцінки географічного положення, якій може бути використаний в шкільному курсі географії. В основі його покладено теорію графів та її положення, які дозволяють формалізувати це базове географічне поняття.

Чинна програма географії для 10-11 класів (рівня стандарт) передбачає своєю загальною метою (саме в 10 класі) «формування в школярів географічної картини світу на прикладі вивчення систем розселення та просторової організації економічної діяльності в окремих регіонах і країнах з урахуванням сучасних геополітичних, соціальних, економічних та екологічних аспектів» [32]. Таким чином, в

постановці генералізованої мети реалізації програми та досягнення її результатів, покладене формування цілісної картини світу, що неможливо без розуміння позиційного чинника, його впливу та ролі географічного положення в диференціації населення, господарства і суспільств.

В процесі реалізації мети програми, вирішується серія пов'язаних завдань, які виконуються на розумінні ролі географічного положення та його прямого або опосередкованого впливу. Так, на нашу думку, завдання, які наводяться нижче, тісно пов'язані з знаннями про фактор географічного положення або вміннями визначити його кількісні параметри:

1. «розкриття прикладної ролі географії у розв'язуванні економічних, екологічних і соціальних проблем суспільства»;
2. Стійке «вироблення умінь самостійно користуватися джерелами географічної інформації, аналізувати її; застосовувати власні здобуті географічні знання в практичній діяльності»;
3. Важливий «розвиток здатності до співробітництва під час виконання практичних робіт та проведення досліджень»;
4. «заохочення засобами географії до самореалізації своїх здібностей, інтересів та життєвих планів» [32].

Ці 4-и з 9-ти завдань програми 10 класу спонукають до запровадження в навчальний процес вивчення географії кількісних дослідження географічного положення та його впливу на властивості країн та регіонів.

Важливість вміння аналізувати географічне положення підкреслюється складовими знанневого компоненту при вивченні регіонів у 10-му класі. Так, для формування знання «Називає склад регіону» пропонується розпочинати з теми «Особливості економіко-географічного положення», а вже потім характеризувати склад та інші географічні параметри.

Традиційно, для кількісної оцінки суспільно-географічного положення широко застосовуються статистично-математичні методи, серед яких широкою популярністю користується теорія графів. Загалом, теорія графів є розділом якісної геометрії, важливими особливостями якої є те, що вона в своїх розрахунках безрозмірними лінійними величинами, не застосовує поняттями кута (ігнорує його параметри), не враховує довжини операційних ліній. Теорія графів оперує просторовими елементами – лініями, точками, обсягами, поверхнями та відношеннями (зв'язками) між ними.

Для території Херсонської області запропоновано та вирішено декілька прикладів застосування кількісних методів (теорії графів) для оцінці центральності та периферійності географічного (взаємного положення) адміністративних одиниць районного рівня. Реалізовані підходи можуть стати основою для використання у вирішенні завдань оцінці географічного положення на уроках географії 10 класу. Наприклад, при оцінці географічного положення та складу регіонів світу, таких як Європа. Школярам доступним є виконання такого завдання з використанням контурної карти [2].

Етапи виконання роботи полягає в наступному (на прикладі Херсонської області з використанням краєзнавчого принципу навчання). Використовуються стара схема адміністративно-територіального устрою з 18 адміністративними одиницями в якості вершин графа що надає більшу варіативність видів положення та наочно продемонструє учням центральність, периферійність адміністративних одиниць.

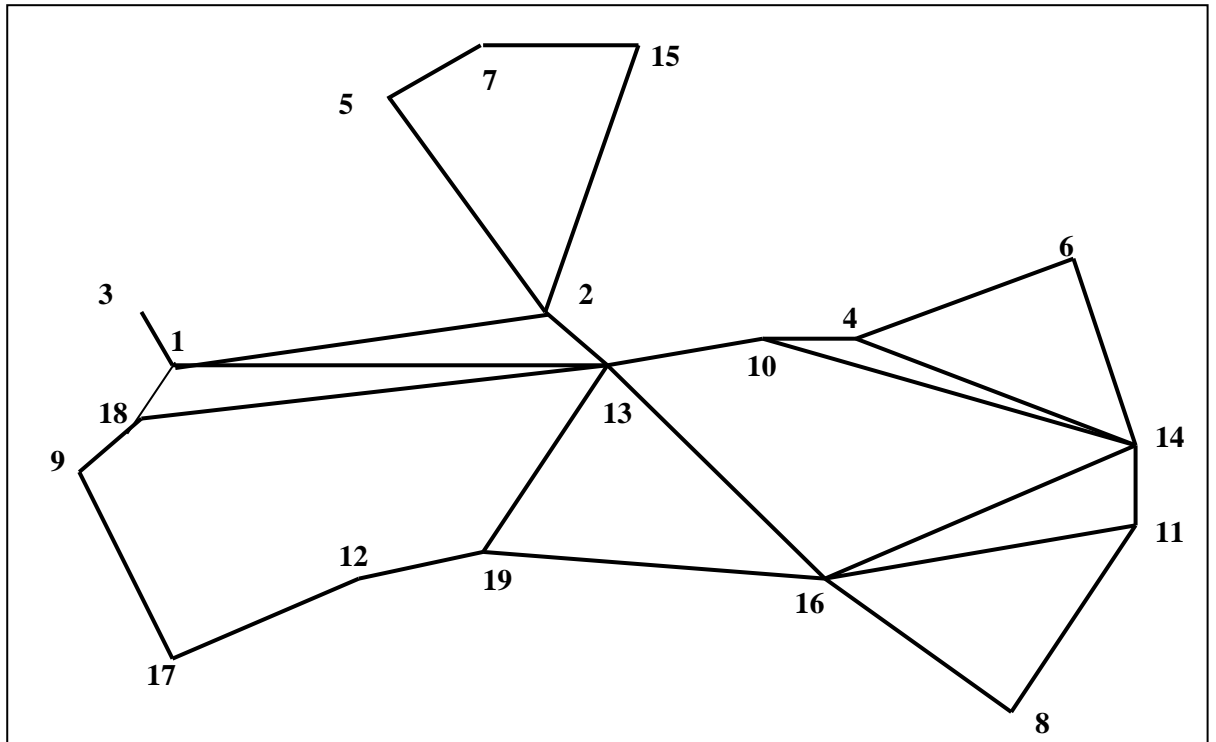

Рис. 3.2 Граф суспільно-географічного положення центрів адміністративно-територіальних одиниць (попередній АТУ) Херсонської області

На рисунку 3.2 нумерація адміністративних одиниць відповідає їх порядку за абеткою,

1. Херсонська міськрада	11. Іванівський район
2. Бериславський район	12. Каланчацький район
3. Білозерський район	13. Каховський район
4. Великолепетиський район	14. Нижньосірогозький район
5. Великоолександрівський район	15. Нововоронцовський район
6. Верхньорогачицький район	16. Новотроїцький район
7. Високопільський район	17. Скадовський район
8. Генічеський район	18. Олешківський район
9. Голопристанський район	19. Чаплинський район
10. Горностаївський район	

Далі, для проведення кількісної оцінки суспільно-географічного положення адміністративно-територіальних одиниць області будується матриця самих коротких квазіметричних або топологічних відстаней між всіма вершинами графа. Доцільним буде продемонструвати варіант помилковий, з більшою топологічною відстанню, та варіант з коротшим шляхом між вершинами графу. В таблиці продемонстровано топологічні найкоротші відстані між адміністративно-територіальними одиницями та їх суми. В подальшому, проводиться складання та пошук суми всіх відстаней у всій системі в розрізі кожної адміністративної одиниці. Так, Σ - сума найкоротших топологічних квазіметричних відстаней між адміністративно-територіальними одиницями; k – коефіцієнт центральності, або число Кьоніга, який знаходиться як співвідношення суми коротких топологічних відстаней кожного центру до знайденої суми ребер графа (відрізків, що з'єднують вершини) (дорівнює **28** – сума всіх ребер графа).

Проаналізуємо суспільно-географічне положення міськради Херсону. За побудованим простим графом використовуються в аналізі найкоротші топологічні (кількість ребер графа як просторові відстаней) відстані між вершинами та аналізованими центрами дорівнює:

1. Херсонська міськрада	0,00	12. Каланчацький район	3,00
2. Бериславський район	1,00	13. Каховський район	4,00
3. Білозерський район	1,00	14. Нижньосірогозький район	1,00
4. Великолепетиський район	3,00	15. Нововоронцовський район	3,00
5. Великоолександрівський район	2,00	16. Новотроїцький район	2,00
6. Верхньорогачицький район	4,00	17. Скадовський район	2,00
7. Високопільський район	3,00	18. Олешківський район	3,00
8. Генічеський район	3,00	19. Чаплинський район	1,00
9. Голопристанський район	2,00		
10. Горностаївський район	2,00		

В результаті простого аналізу учні можуть самостійно, але під контролем вчителя, визначити параметри графа, які є основою для визначення мір центральності та периферійності адміністративних

одиниць Херсонської області. Наприклад, загальна сума ребер графу між міськрадою Херсона та всіма адміністративними одиницями Херсонської області дорівнює 42. Загальна сума ребер графу між всіма вершинами складає 28. Таким чином, коефіцієнт центральності Херсонської міськради в системі адміністративних одиниць Херсонської області дорівнює $42/28 = 1,5$.

Подальший аналіз отриманих результатів дозволяє школярам наочно визначити, що:

1. для Херсонської області кількісні параметри центральності та периферійності адміністративних одиниць дуже коливаються і є сильно мінливими;

2. Так, сума найкоротших топологічних відстаней коливається від мінімальних 33 (Каховський район) до 72 (Високопільський район).

3. Відповідно, коефіцієнт центральності (або периферійності), який зворотно пропорційний загальній сумі найкоротших топологічних відстаней, змінюється від 1,18 (Каховський район) до 2,57 (Високопільський район). Найменший отриманий показник числа Кьоніга демонструє центральність суспільно-географічного положення в системі адміністративних одиниць Херсонської області. Так, аналіз карти Херсонської області демонструє центральне положення має місто Каховка, про що обов'язково слід показати та проаналізувати зі школярами. Візуальне підтвердження серединного положення закріпить абстрактний отриманий результат та підвищить рівень сприйняття матеріалу учнями.

ВИСНОВКИ

Географічне положення як головна категорія географічних знань залишається важливою для шкільної та вищої географічної освіти. В сучасній географічній шкільній літературі домінують якісні характеристики географічного положення. Фактично, на сьогодні ми стикаємося з ситуацією, коли при характеристиці країн та регіонів України ми отримуємо таку оцінку географічного положення об'єкту вивчення як «вигідне», «дуже вигідне», «центральне» тощо. Ці якісні параметри нівелюють унікальність країн та регіонів в сприйнятті школярів та знижують привабливість географічної освіти.

Існуючі підходи до кількісних способів оцінка географічного положення значною мірою можуть бути засвоєні і в процесі вивчення географії шкільного курсу. В сучасній географії, українській зокрема, накопичено суттєвий досвід щодо оцінці географічного положення. Цікавим та доступним для школярів є використання кількісних методів оцінці положення об'єктів.

В географії давно розроблені, вдосконалені методи кількісної оцінки географічного положення, якій може бути використаний в шкільному курсі географії. В основі його покладено теорію графів та її положення, які дозволяють формалізувати це базове географічне поняття.

Чинна програма географії для 10-11 класів (рівня стандарт) передбачає своєю загальною метою (саме в 10 класі) формування в школярів адекватної сучасної географічної картини світу на прикладі вивчення існуючих систем розселення та просторової організації економічної та суспільної діяльності в окремих регіонах і країнах в загалом з урахуванням сучасних економічних, геополітичних, екологічних, соціальних та аспектів». Таким чином, в постановці генералізованої мети реалізації програми та досягнення її результатів,

покладене формування цілісної картини світу, що неможливо без розуміння позиційного чинника, його впливу та ролі географічного положення в диференціації населення, господарства і суспільств.

В процесі реалізації мети програми, вирішується серія пов'язаних завдань, які виконуються на розумінні ролі географічного положення та його прямого або опосередкованого впливу. Так, на нашу думку, завдання, які наводяться нижче, тісно пов'язані з знаннями про фактор географічного положення або вміннями визначити його кількісні параметри.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алаев Э. Б. Социально-экономическая география : понятийно-терминологический словарь. – М. : Мысль, 1983. – 350 с.
2. Атлас адміністративно-територіального устрою Херсонської області/[За заг. ред. Остапенка П.]; Товариство дослідників України - Київ.: ФОП Кравченко Я.О.- 2021. -18 с.
3. Багров Н.В., Руденко Л.Г., Черванёв И.Г. «Новая» география в украинских реалиях: миссия и тренды развития// Український географічний журнал, №3, 2012. С. 11-18
4. Барановський М.О. Сільські периферійні території України: особливості делімітації, сучасний стан, перспективи розвитку / НАН України. Інститут регіональних досліджень; редкол.: В.С. Кравців (відп. ред.). – Львів, 2013. – Вип. 6 (104). – С. 102-111.
5. Баранский Н.Н. Избранные труды.. - Москва.: Мысль, 1980. – 239 с.
6. Бунге В. Теоретическая география Москва : Прогресс, 1967. - 279 с.
7. Географія Херсонщини:. – Херсон : ПП Вишемирський В.С., 2007. – 221 с.
8. Грицевич В. С. Євген Святловський і центрографічний метод // Вісник Київського університету. Сер. Географія. – 1998. – Вип. 43. – С. 75-76.
9. Гродзинський М. Д. Пізнання ландшафту: Місце і простір. У 2-х томах. – К.: ВПЦ «Київ. ун-т», 2005.
10. Гукалова І.В. Вступ до фаху: географія і суспільство. / І.В. Гукалова, Д.С. Мальчикова. – Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. – 268 с.
11. Дністрянський М. Периферійність соціального розвитку віддалених депресивних районів України як чинник електоральної активності населення // Вісник Львівського ун-ту: Серія географічна. – Львів, 2007. – Вип. 34. – С.83-89.

12. Кругман П. Пространство: последний рубеж // Пространственная экономика. – 2005. – № 3. – С. 121–126.
13. Лажнік В. Й. Значення суспільно-географічного положення території для розвитку транскордонного співробітництва в західному прикордонному макрореґіоні України Львів – Луцьк: Ред.-вид. від. «Вежа» Волин. Держ. Ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. – С.267-272.
14. Лозицька Р.В. Географічне положення та його місце в шкільному курсі географії (10 клас) / Р.В. Лозицька // Магістерські студії. Альманах. Вип. 21. 2021. – Херсон: ХДУ, 2021. – С. .
15. Лейзерович Е. Е. Базовые составляющие экономико-географического положения стран и районов // Известия РАН.. – 2006. – №1. – С. 9–14.
16. Леш А. Географическое размещение хозяйства. – М.: Изд-во иностранной лит-ры, 1959. – 456 с.
17. Мальчикова Д. С. Розселення сільського населення як елемент територіальної диференціації сільської місцевості // Регіональні проблеми України: географічний аналіз та пошук шляхів вирішення. Зб. наук. пр. – Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2007. – С. 161-167.
18. Мальчикова Д. С. Фактор відстані у геопросторовій організації суспільства // Географія і сучасність.. – К.: НПУ ім. Драгоманова, 2009. – Вип.22. – С.134-139.
19. Мезенцев К. В. Методи дослідження в суспільній географії: традиції та новації // Економічна та соціальна географія. – 2013. – Вип. 1(66). – С. 31-42.
20. Мезенцев К. В. Регіональний розвиток в Україні: суспільно-просторова нерівність і поляризація / К. В. Мезенцев, Г. П. Підгрушний, Н. І. Мезенцева. – К.: ДП «Прінт сервіс», 2014. – 132 с.
21. Мезенцев К. В. Суспільно-географічне прогнозування регіонального розвитку. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2005. – 253 с.

22. Мезенцева Н. І. Регіональна соціальна безпека в Україні / Н. І. Мезенцева, К. В. Мезенцев // Економічна та соціальна географія: Наук. зб. – К.: Київський національний університет ім. Т.Г. Шевченка, 2001. – Вип. 51. – С. 121-128.
23. Методологічні основи географії: Ландшафтна оболонка Землі. Довкілля. Херсон: «Гельветика», 2018. – 348 с.
24. Михеева В.С. Математические методы в экономической географии. Приложения теории графов.. – М.: Изд-во МГУ, 1983. – 177 с.
25. Олійник Я.Б., Шевчук С.М. Розвиток методологічних основ сучасної української суспільної географії // Економічна та соціальна географія. – 2011. – Вип. 63, С. 3-18.
26. Немец К. А. Просторовий аналіз у суспільній географії: нові підходи, методи, моделі. – Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – 228 с.
27. Пилипенко І.О. Методи та методики суспільно-географічних досліджень – Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2009. – 156 с.
28. Пилипенко І.О. Процедура використання теорії графів для встановлення просторових закономірностей // Географія в інформаційному суспільстві. – К.: ВГЛ «Обрії», 2008. – Т. 4. С. 85-86.
29. Пилипенко І.О. Роль центру та периферії у формуванні внутрішньорегіональної територіальної диференціації (на прикладі Херсонської області // Географія і сучасність. – К.: Вид-во Націон. пед. ун-ту ім. М.П.Драгоманова, 2009. – Вип. 20. – С. 56-59.
30. Пилипенко І. О. Оцінка зміни периферійності адміністративних одиниць на прикладі Херсонської області // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка.. – Вип. 57. – 2010. – С.31-33.
31. Пістун М.Д. Сучасні проблеми регіонального розвитку /– К.: ВПЦ «Київський ун-т», 2010. – 286 с.

32. Програма Географія ГЕОГРАФІЯ 10-11 КЛАСИ (Рівень стандарту). «Затверджено Міністерством освіти і науки України» (Наказ МОН України від 23.10.2017 № 1407) <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/21.12.%20geografia/geografiya-10-11final-21112017.doc>
33. Проект доповіді України до конференції ООН зі сталого (збалансованого) розвитку «Ріо + 20» / С.А.Лісовський, Г.Б.Марушевський, П.Г.Павличенко, Л.Г.Руденко, Т.В.Тимочко. – К.: Центр екологічної освіти та інформації. 2012. – 60 с.
34. Реймерс Н. Ф. Природопользование. Словарь-справочник. – М.: “Мысль”, 1990. – 640 с.
35. Руденко Л.Г. Проблеми вдосконалення регіональної політики в Україні / Л. Г. Руденко, І. О. Горленко // Укр. геогр. журн. - 2010. - № 2. - С. 26-31.
36. Саушкин Ю. Г. Географическая наука в прошлом, настоящем и будущем. – М.: Просвещение, 1980. – 269 с.
37. Тойн П. Методы географических исследований / П. Тойн, П. Ньюби // Экономическая география. Вып. 1. – М.: Прогресс, 1971. – 271 с.
38. Сонько С.П. Просторовий аналіз соціо-природних систем – шлях до нової парадигми. – К.: Ніка-центр, 2002. – 286 с.
39. Родоман Б. Б. География, районирование, картоиды: Сб. трудов / Борис Родоман. – Смоленск: Ойкумена, 2007. – 368 с..
40. Топчієв О. Г. Предметна область географії та її сучасні методологічні трансформації // Український географічний журнал. – 2016. - № 1. – С.64-69
41. Топчієв О. Г. Територія: сучасний зміст поняття; функції; ресурсний потенціал // Український географічний журнал. – 2010. – № 4 (72). – С. 3-9.
42. Топчієв О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики: навч. посібник. – Одеса: Астропринт, 2005. – 632 с.

43. Топчієв О.Г., Мальчикова Д.С., Пилипенко І.О., Яворська В.В. Методологічні засади географії: Підручник. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2020. – 366 с.
44. Україна: основні тенденції взаємодії суспільства і природи у ХХ ст. (географічний аспект)» / За ред. Л.Г. Руденка. – К.:Академперіодика, 2005. – 308 с.
45. Шаблій О. Категорії центральності і периферійності у загальній та описовій суспільній географії [Електронне джерело] / О. Шаблій, Г.Сохоцька. – Режим доступу до джерела: http://catalog.library.tnpu.edu.ua/naukovi_zapusku/istor_geograf/ist_geogr_26.pdf
46. Asmussen, C. G., Nielsen, B. B., Weatherall, C. D., & Lyngemark, D. H. (2019). Foreign ownership and global city characteristics: Unpacking the connectivity of micro-locations. *Regional Studies*, 54(3), 352–365. <https://doi.org/10.1080/00343404.2019.1623391>
47. Eric Knight, Vikas Kumar, Dariusz Wójcik & Phillip O’Neill (2020) The competitive advantage of regions: economic geography and strategic management intersections, *Regional Studies*, 54:5, 591-595, DOI: [10.1080/00343404.2020.1739262](https://doi.org/10.1080/00343404.2020.1739262)
48. Why Location Matters in Business. December 31, 2019 <https://www.europeanbusinessreview.com/why-location-matters-in-business/>